

Financieel-economische vorming

3de graad D- en D/A-finaliteit

III-FEV-dda

BRUSSEL

D/2024/13.758/165

Versie januari 2024

1 Inleiding

De uitrol van de modernisering secundair onderwijs gaat gepaard met een nieuwe generatie leerplannen. Leerplannen geven richting en laten ruimte. Ze faciliteren de inhoudelijke dynamiek en de continuïteit in een school en lerarenteam. Ze garanderen binnen het kader dat door de Vlaamse regering werd vastgelegd voldoende vrijheid voor schoolbesturen om het eigen pedagogisch project vorm te geven vanuit de eigen schoolcontext. Leerplannen zijn ingebed in het vormingsconcept van de katholieke dialoogschool. Ze versterken het eigenaarschap van scholen die d.m.v. eigen beleidskeuzes de vorming van leerlingen gestalte geven. Leerplannen laten ruimte voor het vakinhoudelijk en pedagogisch-didactisch meesterschap van de leraar, maar bieden ondersteuning waar nodig.

1.1 Het leerplanconcept: vijf uitgangspunten

Leerplannen vertrekken vanuit het **vormingsconcept** van de katholieke dialoogschool. Ze laten toe om optimaal aan te sluiten bij het pedagogisch project van de school en de beleidsbeslissingen die de school neemt vanuit haar eigen visie op onderwijs (taalbeleid, evaluatiebeleid, zorgbeleid, ICT-beleid, kwaliteitsontwikkeling, keuze voor vakken en lesuren ...).

Leerplannen ondersteunen **kwaliteitsontwikkeling**: het leerplanconcept spoort met kwaliteitsverwachtingen van het Referentiekader onderwijskwaliteit (ROK). Kwaliteitsontwikkeling volgt dan als vanzelfsprekend uit keuzes die de school maakt bij de implementatie van leerplannen.

Leerplannen faciliteren een **gerichte studiekeuze**. De leerplandoelen sluiten aan bij de verwachte competenties van leerlingen in een bepaald structuuronderdeel. De feedback en evaluatie bij de realisatie ervan beïnvloeden op een positieve manier de keuze van leerlingen na elke graad.

Leerplannen gaan uit van de **professionaliteit** van de leraar en het **eigenaarschap** van de school en het lerarenteam. Ze bieden voldoende ruimte voor eigen inhoudelijke keuzes en een eigen didactische aanpak van de leraar, het lerarenteam en de school.

Leerplannen borgen de **samenhang** in de vorming. Die samenhang betreft de verticale samenhang (de plaats van het leerplan in de opbouw van het curriculum) en de horizontale samenhang tussen vakken binnen structuuronderdelen en over structuuronderdelen heen. Leerplannen geven expliciet aan voor welke leerplandoelen van andere leerplannen in de school verdere afstemming mogelijk is. Op die manier faciliteren en stimuleren de leerplannen leraren om over de vakken heen samen te werken en van elkaar te leren. Een verwijzing van een leraar naar de lessen van een collega laat leerlingen niet alleen aanvoelen dat de verschillende vakken onderling samenhangen en dat ze over dezelfde werkelijkheid gaan, maar versterkt ook de mogelijkheden tot transfer.

1.2 De vormingscirkel – de opdracht van secundair onderwijs

De leerplannen vertrekken vanuit een gedeelde inspiratie die door middel van een vormingscirkel voorgesteld wordt. We ‘lezen’ de cirkel van buiten naar binnen.

- Een lerarenteam werkt in een katholieke dialoogschool die onderwijs verstrekt vanuit een **specifieke traditie**. Vanuit het eigen pedagogisch project kiezen leraren voor wat voor hen en hun school goed onderwijs is. Ze wijzen leerlingen daarbij de weg en gebruiken daarvoor **wegwijzers**. Die zijn een inspiratiebron voor leraren en zorgen voor een Bijbelse ‘drive’ in hun onderwijs.

- De kwetsbaarheid van leerlingen ernstig nemen betekent dat elke leerling **beloftevol** is en alle leerkansen verdient. Die leerling is **uniek als persoon** maar ook **verbonden** met de klas, de school en de bredere samenleving. Scholen zijn **gastvrije plaatsen** waar leerlingen en leraren elkaar ontmoeten in diverse contexten. De leraar vormt zijn leerlingen vanuit een **genereuze** attitude, hij geeft om zijn leerlingen en hij houdt van zijn vak. Hij durft af en toe de gebaande paden verlaten en stimuleert de **verbeelding en creativiteit** van leerlingen. Zo zaait hij door zijn onderwijs de kiemen van een hoopvolle, **meer duurzame en meer rechtvaardige wereld**.
- Leraren vormen leerlingen door middel van leerinhouden die we groeperen in negen **vormingscomponenten**. De aaneengesloten cirkel van vormingscomponenten wijst erop dat vorming een geheel is en zich niet in schijfjes laat verdelen. Je kan onmogelijk over taal spreken zonder over cultuur bezig te zijn; wetenschap en techniek hebben een band met economie, wiskunde, geschiedenis ... Dwarsverbindingen doorheen de vakken zijn belangrijk. De vormingscirkel vormt dan ook een dynamisch geheel van elkaar voortdurend beïnvloedende en versterkende componenten.
- Vorming is voor een leraar nooit te herleiden tot een cognitieve overdracht van inhoud. Zijn meesterschap en passie brengt een leraar ertoe om voor iedere leerling de juiste woorden en gebaren te zoeken om **de wereld te ontsluiten**. Hij introduceert leerlingen in de wereld waarvan hij houdt. Een leraar zorgt er bijvoorbeeld voor dat leerlingen kunnen worden gegrepen door de cultuur van het Frans of door het ambacht van een metselaar. Hij initieert leerlingen in een wereld en probeert hen zover te brengen dat ze er hun eigen weg in kunnen vinden.
- Een leraar vormt leerlingen als **individuele leraar**, maar werkt ook binnen **lerarenteams** en binnen een **beleid van de school**. Het Gemeenschappelijk funderend leerplan helpt daartoe. Het zorgt voor het fundament van heel de vorming dat gerealiseerd wordt in vakken, in projecten, in schoolbrede initiatieven of in een specifieke schoolcultuur.
- De uiteindelijke bedoeling is om **alle leerlingen** kwaliteitsvol te vormen. Leerlingen zijn dan ook het hart van de vormingscirkel, zij zijn het op wie we inzetten. Zij dragen onze hoop mee: de nieuwe generatie die een meer duurzame en meer rechtvaardige wereld zal creëren.

1.3 Ruimte voor leraren(teams) en scholen

De leraar als professional, als meester in zijn vak krijgt vrijheid om samen met zijn collega's vanuit de leerplannen aan de slag te gaan. Hij kan eigen accenten leggen en differentiëren vanuit zijn passie, expertise, het pedagogisch project van de school en de beginsituatie van zijn leerlingen.

De leerplandoelen zijn noch chronologisch, noch hiërarchisch geordend. Ze laten ruimte aan het lerarenteam en de individuele leraar om te bepalen welke leerplandoelen op welk moment worden samengenomen, om didactische werkvormen te kiezen, contexten te bepalen, eigen leerlijnen op te bouwen, vakoverschrijdend te werken, flexibel om te gaan met een indicatie van onderwijstijd.

1.4 Differentiatie

Om optimale leerkansen te bieden is [differentiëren](#) van belang in alle leerlingengroepen. Leerlingen voor

wie dit leerplan is bestemd, behoren immers wel tot dezelfde doelgroep, maar bevinden zich niet noodzakelijk in dezelfde beginsituatie. Zij hebben een niet te onderschatten – maar soms sterk verschillende – bagage mee vanuit de onderliggende graad, de thuissituatie en vormen van informeel leren. Het is belangrijk om zicht te krijgen op die aanwezige kennis en vaardigheden en vanuit dat gegeven, soms gedifferentieerd, verder te bouwen. Positief en planmatig omgaan met verschillen tussen leerlingen verhoogt de motivatie, het welbevinden en de leerwinst voor elke leerling.

De leerplannen bieden kansen om te differentiëren door te verdiepen en te verbreden en door de leeromgeving aan te passen. Ze nodigen ook uit om te differentiëren in evaluatie.

Differentiatie door te verdiepen en te verbreden

Sommige leerlingen denken meer conceptueel en abstract. Andere leerlingen komen vanuit een meer concrete benadering sneller tot inzichtelijk denken. Variëren in abstractie spreekt leerlingen aan op hun capaciteiten en daagt hen uit om van daaruit te groeien.

Daarnaast bieden leerplannen kansen om de complexiteit van leerinhouden aan te passen. Dat kan door een complexere situatie te schetsen, een minder ingewikkelde bewerking of handeling voor te stellen, of door meer kennis of vaardigheden aan te bieden om leerlingen uit te dagen.

De ene context kan betekenisvol zijn voor een leerlingengroep, terwijl een andere context dan weer betekenisvoller kan zijn voor een andere leerlingengroep. Leerinhouden in verschillende contexten aanbrengen biedt kansen om leerlingen aan te spreken op hun interesses en daagt hen tegelijk uit om andere interesses te verkennen en zo hun horizon te verruimen.

In 'extra' wenken bij de leerplandoelen en in beperkte mate ook via keuzeleerplandoelen bieden we je inspiratie om te differentiëren door te verdiepen en te verbreden.

Differentiatie door de leeromgeving aan te passen

Doordachte variatie in werkvormen (groepswerk, individueel, auditief, visueel, actief ...) vergroot de kans dat leerdoelen worden gerealiseerd door alle leerlingen. Het helpt hen bovendien ontdekken welke manieren van leren en informatie verwerken best bij hen passen.

De ene leerling kan snel of zelfstandig werken, de andere heeft meer tijd of begeleiding nodig. Variëren in de mate van ondersteuning, gericht aanbieden van hulpmiddelen (voorbeelden, schrijfkaders, stappenplannen ...) en meer of minder tijd geven, daagt leerlingen uit op hun niveau en tempo.

Leerlingen op hun niveau en vanuit eigen interesses laten werken kan door te differentiëren in product, bijvoorbeeld door leerlingen te laten kiezen tussen opdrachten die leiden tot verschillende eindproducten.

Het samenstellen van groepen kan een effectieve manier zijn om te differentiëren. Rekening houden met verschil in leerdoelen en leerlingenkenmerken laat leerlingen toe van en met elkaar te leren.

Technologie kan al die vormen van differentiatie ondersteunen. Zo kunnen leerlingen op hun maat werken met digitale leermiddelen zoals educatieve software of online oefenprogramma's.

Differentiatie in evaluatie

Tenslotte laten de leerplannen toe te differentiëren in [evaluatie](#) en feedback. Evalueren is beoordelen om te waarderen, krachtiger te maken en te sturen.

Na de afronding van een lessenreeks of na een langere periode gaan leraren door middel van summatieve evaluatie na waar leerlingen staan. De keuze van een evaluatie- en feedbackvorm is afhankelijk van de vooropgestelde doelen.

Formatieve evaluatie is geïntegreerd in het leerproces en gaat uit van een actieve betrokkenheid van leraar en leerling. Het zet leerlingen aan het denken over hun vorderingen en laat leraren toe om tijdens het

leerproces effectieve feedback te geven. Door middel van formatieve evaluatie krijgen leraren een goed zicht op het leerproces van leerlingen zodat ze het verder gericht en waar nodig kunnen bijsturen. Het is bovendien een rijke bron voor leraren om te reflecteren over de eigen onderwijspraktijk en de eigen pedagogisch-didactische aanpak bij te sturen.

1.5 Opbouw van leerplannen

Elk leerplan is opgebouwd volgens een vaste structuur. Alle onderdelen maken inherent deel uit van het leerplan. Schoolbesturen van Katholiek Onderwijs Vlaanderen die de leerplannen gebruiken, verbinden zich tot de realisatie van het gehele leerplan.

De **inleiding** licht het leerplanconcept toe en gaat dieper in op de visie op vorming, de ruimte voor leraren(teams) en scholen en de mogelijkheden tot differentiatie.

De **situering** geeft aan waarop het leerplan is gebaseerd en beschrijft de samenhang binnen de graad en met de onderliggende graad, en de plaats in de lessentabel.

In de **pedagogisch-didactische duiding** komen de inbedding in het vormingsconcept, de krachtlijnen, de opbouw, de leerlijnen, de aandachtspunten met o.m. nieuwe accenten van het leerplan aan bod.

De **leerplandoelen** zijn helder geformuleerd en geven aan wat van leerlingen wordt verwacht. Waar relevant geeft een opsomming of een afbakening (★) aan wat bij de realisatie van het leerplandoel aan bod moet komen. Ook pop-ups bevatten informatie die noodzakelijk is bij de realisatie van het leerplandoel.

De leerplandoelen zijn gebaseerd op de minimumdoelen van de basisvorming, de specifieke minimumdoelen of de doelen die leiden naar een beroepskwalificatie. Indien een leerplandoel verder gaat, vind je een '+' bij het nummer van het leerplandoel. Al die leerplandoelen zijn verplicht te realiseren. In een aantal gevallen zijn keuzedoelen opgenomen; die leerplandoelen zijn weergegeven in een grijze kleur en het nummer van het leerplandoel wordt voorafgegaan door 'K'.

De leerplandoelen zijn ingedeeld in een aantal rubrieken. Bovenaan elke rubriek vind je de relevante minimumdoelen van de basisvorming, de specifieke minimumdoelen en/of doelen die leiden naar een of meer beroepskwalificaties, afhankelijk van de finaliteit. Als leraar hoef je je die taal niet eigen te maken. Het volstaat dat je de leerplandoelen realiseert zoals opgenomen in het leerplan.

Waar relevant wordt de samenhang met andere leerplannen in dezelfde graad aangegeven, evenals de samenhang met de onderliggende graad.

'Duiding' bij een leerplandoel bevat een noodzakelijke toelichting bij het doel. In pedagogisch-didactische wenken vinden leraren inspiratie om met het leerplandoel aan de slag te gaan. Een rubriek 'extra' bij een leerplandoel biedt leraren inspiratie om verder te gaan dan wat het leerplandoel minimaal vraagt.

De **basisuitrusting** geeft aan welke materiële uitrusting vereist is om de leerplandoelen te kunnen realiseren.

Het **glossarium** bevat een overzicht van handelingswerkwoorden die in alle leerplannen van de graad als synoniem van elkaar worden gebruikt of meer toelichting nodig hebben.

De **concordantie** geeft aan welke leerplandoelen gerelateerd zijn aan bepaalde minimumdoelen, specifieke minimumdoelen of doelen die leiden naar een of meer beroepskwalificaties.

2 Situering

2.1 Samenhang in de derde graad

2.1.1 Samenhang met andere leerplannen binnen de finaliteit

De leerplandoelen met betrekking tot 'economisch bewust' vertonen een inhoudelijke samenhang met de richtingspecifieke leerplannen Economie (III-Eco-d), Economie' (III-Eco'-d) en Economie'' (III-Eco''-d) in de D-finaliteit en Bedrijfsorganisatie, Commerciële organisatie en Internationale handel en logistiek in de D/A-finaliteit.

Alle leerplandoelen van dit leerplan zijn eveneens geïntegreerd in het leerplan Mens & samenleving dat deel uitmaakt van het complementair gedeelte.

2.1.2 Samenhang over de finaliteiten heen

Dit leerplan vertoont inhoudelijke verwantschap met de rubriek 'financieel en economisch bewust' uit het leerplan Maatschappelijke vorming in de A-finaliteit.

2.2 Plaats in de lessentabel

Het leerplan is gebaseerd op minimumdoelen van de basisvorming. Dit leerplan kan je via projecten of in combinatie met het complementair gedeelte realiseren. In dat laatste geval kan je kiezen voor het leerplan Mens & samenleving waarin de financieel-economische leerplandoelen volledig zijn opgenomen.

Het geheel van de algemene en specifieke vorming in elke studierichting vind je terug op de [PRO-pagina](#) met alle vakken en leerplannen die gelden per studierichting.

3 Pedagogisch-didactische duiding

3.1 Financieel-economische vorming en het vormingsconcept

Het leerplan Financieel-economische vorming is ingebed in het vormingsconcept van de katholieke dialoogschool. In dit leerplan worden **economische** en **maatschappelijke** vorming geïntegreerd. Vanuit de wegwijzers **duurzaamheid** en **kwetsbaarheid en belofte** leren leerlingen om een kritische houding aan te nemen als consument of toekomstig werknemer. Zo leidt inzicht in de totale kostprijs en financieringskost tot meer doordachte aankopen en staan leerlingen stil bij de gevolgen van het werken met een arbeidsovereenkomst.

Maatschappelijke vorming zet leerlingen aan om een meer **gastvrije** en **rechtvaardige** wereld te creëren. Hoe kan de overheid ervoor zorgen dat de welvaart beter wordt verdeeld tussen haar burgers? Vanuit de wegwijzer rechtvaardigheid leren de leerlingen oog hebben voor het verschil in kansen die mensen in de wereld hebben.

3.2 Krachtlijnen

Financieel bewust

Vanuit de wegwijzers duurzaamheid en kwetsbaarheid en belofte helpen we leerlingen een kritische en ethische houding ontwikkelen als jonge consument die budgettaire keuzes moet maken. Dat is meestal niet eenvoudig omdat de middelen beperkt kunnen zijn, onder meer ten gevolge van financiële engagementen op korte en lange termijn. Leerlingen moeten in eerste instantie nadenken of hun aankopen wel noodzakelijk en duurzaam zijn vooraleer ze hun persoonlijk budget of dat van het gezin aanspreken. Daarbij mogen ze de impact van supplementaire kosten of de financieringskost bij het afsluiten van een consumentenkrediet niet uit het oog verliezen.

Financiële verantwoordelijkheid vereist inzicht in een aantal financiële producten. Het aanleggen van een spaarbuffer hoeft niet altijd via een klassieke spaarrekening. Beleggen in aandelen of andere beleggingsvormen kan een interessant alternatief zijn; de leerlingen leren het bijhorende risico en rendement in kaart brengen.

Vele jongeren doen vakantie- of weekendwerk en zetten zo hun eerste stappen op de arbeidsmarkt. Kennis van basisrechten- en plichten en bescherming van werknemers maakt hen weerbaar in hun positie als jobstudent of als toekomstig werknemer.

Economisch bewust

Elke burger is betrokken bij het economische leven en ervaart prijsschommelingen, inflatie of de impact van de overheid op het loon. Economische processen hebben een grote invloed op de samenleving. Leerlingen verwerven in dat opzicht de basis van economisch bewustzijn.

De overheid speelt een belangrijke rol in de economie. De leerlingen leren dat de overheid een rechtvaardige verdeling van inkomens, vermogens en kansen nastreeft via directe belastingen en via het systeem van de sociale zekerheid.

3.3 Opbouw

Dit leerplan bestaat uit 2 onderdelen:

- financieel bewust;
- economisch bewust.

3.4 Aandachtspunten

- Financieel-economische vorming leent zich tot heel wat organisatie- en werkvormen. De keuze om gezamenlijke projecten of workshops uit te werken voor verschillende klassen of finaliteiten biedt kansen om leerlingen of leerlingengroepen over de finaliteiten of klasgroepen heen te laten samenwerken.
- De realisatie van het leerplan Mens & samenleving in het complementair gedeelte nodigt uit tot een interdisciplinaire aanpak tussen doelen en leerinhouden die financieel-economisch en sociaal-maatschappelijk van aard zijn. Dat leidt tot een dieper inzicht in de leerinhouden en hun onderlinge samenhang. Het klassieke onderwijsleergesprek biedt kansen om via ondersteunende en stimulerende vragen te peilen naar voorkennis en om de leerlingen aan het woord te laten. Zo wordt duidelijk hoe leerlingen denken en welke veronderstellingen ze maken. Een klasgesprek nodigt leerlingen uit om een gefundeerde argumentatie op te bouwen met betrekking tot ethische budgettaire keuzes of de herverdelende rol van de overheid.
- Bij de realisatie van financieel-economische vorming door middel van projecten, themadagen of workshops kan je ervoor kiezen om de coördinatie van de projectwerking toe te wijzen aan één leraar of meerdere leraren (afhankelijk van de grootte van de school) die de leerlingenevaluatie ook

opvolgen. Het is zinvol om aan projecten of workshops verschillende werkvormen te koppelen. Dat biedt kansen tot het vastzetten van leerinhouden en vormen van breed evalueren.

- Er is heel wat educatief materiaal zoals video's, spellen, interactieve tools, simulatoren en quizzen online beschikbaar. Meer en actuele informatie daarover wordt opgenomen in de ondersteunende documenten op de [leerplanpagina](#).

3.5 Leerplanpagina

Wil je als gebruiker van dit leerplan op de hoogte blijven van inspirerend materiaal, achtergrond, professionalisering en lerarennetwerken, surf dan naar de [leerplanpagina](#).

4 Leerplandoelen

4.1 Financieel bewust

Minimumdoelen, specifieke minimumdoelen en doelen die leiden naar BK

MD 11.01 De leerlingen beargumenteren binnen een persoonlijk of gezinsbudget keuzes bij aankopen rekening houdend met de totale kostprijs en de financieringskost. (LPD 1)

- Belang van financiële engagementen op korte en lange termijn
- Eenmalige en terugkerende kosten
- Consumentenkrediet

MD 11.02 De leerlingen vergelijken sparen en beleggingsvormen op het vlak van risico en rendement. (LPD 2)

- Inflatie

MD 11.03 De leerlingen lichten gevolgen van het werken met een arbeidsovereenkomst toe. (LPD 3)

MD 11.04 De leerlingen lichten verantwoordelijkheid en aansprakelijkheid bij een schadegeval toe. (LPD 4)

LPD 1 De leerlingen beargumenteren binnen een gesimuleerd persoonlijk of gezinsbudget keuzes bij aankopen rekening houdend met de totale kostprijs en de financieringskost.

- ★ Belang van financiële engagementen op korte en lange termijn
- Eenmalige en terugkerende kosten
- Consumentenkrediet

Wenk: De leerlingen houden niet alleen rekening met de geadverteerde aankoopprijs en kortingen, maar nemen ook bijkomende kosten zoals eenmalige kosten (inschrijving motorvoertuig ...) en terugkerende kosten (abonnement, verzekering ...) mee bij het inschatten van de werkelijke kostprijs van hun aankoop. Terugkerende kosten zoals een abonnement of brandstofkosten hebben immers

een invloed op de vaste uitgaven binnen een budget, wat betekent dat die aankopen goed moeten worden overwogen. Als een financiering noodzakelijk is, moet er nog verder worden gekeken, bv. naar het jaarlijkse kostenpercentage van een consumentenkrediet. Geld lenen kost immers ook geld.

Wenk: Bij nieuwe uitgaven is voorzichtigheid de regel en mogen bestaande financiële engagementen op korte en lange termijn niet uit het oog worden verloren. Zo hebben aflossingen van een hypotheekair krediet of huurlasten een grote impact op het maandelijkse budget. Ook korte termijn schulden ten gevolge van een koop of afbetaling of [flexibele geldreserve](#) verdienen de nodige aandacht.

Wenk: Leerlingen stellen zich niet alleen de vraag of een nieuwe aankoop past binnen het budget maar evenzeer of die noodzakelijk dan wel duurzaam is.

Wenk: Je kan vertrekken vanuit concrete voorbeelden uit de media, bv. advertentie voor een wagen of laptop met bijhorend voorstel tot financiering, en de leerlingen laten becijferen wat de meerprijs is als daarvoor een financiering wordt afgesloten.

Wenk: Je houdt bij het uitwerken van gesimuleerde situaties rekening met de diversiteit in de samenleving en de kwetsbaarheid van jongeren in de klas. Zo kan je hen vertrouwd maken met gangbare inkomsten en uitgaven en dat binnen verschillende gezinscontexten (bv. eenoudergezin met schoolgaande kinderen) met aandacht voor sparen.

Extra: Naast het consumentenkrediet kan je eventueel ook andere kredieten en de kostprijs ervan belichten. Zo kunnen leerlingen de totale kostprijs van een onroerend goed en bijhorend hypotheekair krediet simuleren in functie van de afweging huren of kopen.

LPD 2 De leerlingen vergelijken sparen en beleggingsvormen op het vlak van risico en rendement.

★ Inflatie

Wenk: Er zijn meerdere redenen om geld opzij te zetten, en dat hoeft niet altijd op een klassieke spaarrekening te zijn. Daarbij kan je courante beleggingsvormen zoals aandelen of obligaties onder de aandacht brengen.

Wenk: Inflatie tast de waarde van geld aan dat niet onmiddellijk wordt uitgegeven, zoals spaargeld. Een belegging in aandelen kan minstens evenveel of meer rendement genereren dan de inflatie. Je kan leerlingen daarop wijzen als ze een spaarrekening en courante beleggingsvormen vergelijken met elkaar.

Wenk: Bij de keuze van beleggingsvormen kan je één courante (bv. aandeel) en één wat meer alternatieve vorm (bv. kunst, wijn, goud, vastgoed ...) passend bij de interesses van leerlingen of hun studierichting ter sprake brengen.

Extra: Dit leerplandoel biedt kansen om leerlingen te laten nadenken over duurzaam beleggen en over criteria waaraan beleggingen op dat vlak moeten voldoen.

Extra: Leerlingen beseffen dat beleggingen sterk gecommercialiseerde producten zijn, wat betekent dat ze zich beter kritisch opstellen ten opzichte van financiële raadgevers zoals banken en influencers. Bovendien kunnen financiële instellingen ook in moeilijkheden geraken wat mogelijk gevolgen heeft voor het gespaarde of

belegde vermogen van hun klanten.

Extra: Naast risico en rendement spelen factoren zoals beschikbaarheid een rol. Zo is beleggen enkel aangewezen als het geld op langere termijn kan worden gemist. Je kan ook wijzen op het feit dat een belegging (genoteerd) in vreemde valuta extra risico's inhoudt.

LPD 3 De leerlingen lichten gevolgen van het werken met een arbeidsovereenkomst toe.

Wenk: Het contract, het werk, de beloning en gezag van een werkgever liggen aan de basis van de wederzijdse rechten en plichten van werkgever en werknemer. Het is raadzaam om stil te staan bij het contract en bij de manier waarop dat tot stand dient te komen. Ook aandacht voor welzijn en veiligheid op het werk is noodzakelijk om mistoestanden te voorkomen.

Wenk: Je kan de leerlingen wijzen op een aantal verplichtingen die werkgevers moeten in acht nemen zoals het respecteren van minimumlonen, afsluiten van een arbeidsongevallenverzekering en het bezorgen van een (digitale) loonbrief of loonfiche bij elke loonbetaling.

Wenk: Het brutoloon, vermeld in de arbeidsovereenkomst, verschilt van het nettoloon dat een werknemer ontvangt. Je kan wijzen op het feit dat bij studentenwerk andere regels van toepassing zijn wat betreft sociale en fiscale afhoudingen. Dat kan aan de hand van een loonbrief van een werknemer na het afstuderen en die van een student. Je kan de link leggen met LPD 6 waar inkomstenbelastingen en sociale inhoudingen aan bod kunnen komen.

Extra: Je kan verschillende soorten arbeidsovereenkomsten ter sprake brengen afhankelijk van de duur en aard van de verrichte arbeid. Er zijn voorwaarden gekoppeld aan de termijn van een tijdelijk contract ter bescherming van de werknemer.

LPD 4 De leerlingen lichten verantwoordelijkheid en aansprakelijkheid bij een schadegeval toe.

Wenk: Het is belangrijk dat leerlingen nadenken over hun verantwoordelijkheid als een schadegeval zich voordoet: wie iemand anders schade berokkent, is daarvoor aansprakelijk (BW, art; 1382).

Wenk: Dit leerplandoel biedt kansen om stil te staan bij de begrippen risico en verzekering en wat redenen kunnen zijn om zich te verzekeren. Dat kan je illustreren aan de hand van voorbeelden die aansluiten bij de leefwereld van jongeren zoals de verzekering burgerlijke aansprakelijkheid die deel kan uitmaken van de auto-, motor-, brand- of familiale verzekering. Je kan ook wijzen op de Wet aansprakelijkheid motorvoertuigen (art. 29bis) die alle zwakke gebruikers recht geeft op een vergoeding van hun lichamelijke schade (incl. kledischade) indien een voertuig betrokken is.

Wenk: Je kan de leerlingen wijzen op het verplichte karakter van sommige verzekeringen.

Extra: Dit leerplandoel biedt kansen om dieper in te gaan op de algemene en bijzondere voorwaarden van het verzekeringscontract of de zogenaamde kleine lettertjes met inbegrip van de franchise en van de verzekerde risico's.

4.2 Economisch bewust

Minimumdoelen, specifieke minimumdoelen en doelen die leiden naar BK

MD 11.05 De leerlingen illustreren het marktmechanisme op de productmarkt. (LPD 5)

MD 11.06 De leerlingen lichten toe hoe de overheid via inkomsten en uitgaven een impact heeft op de samenleving en ongelijkheid tracht te beperken. (LPD 6)

LPD 5 De leerlingen illustreren het marktmechanisme op de productmarkt.

Wenk: Bij de realisatie van dit leerplandoel kan je prijsvorming en verschuivingen van vraag en aanbod eerder intuïtief aanleren vanuit een grafische voorstelling.

Wenk: De verklaring waarom prijzen voortdurend veranderen of fluctueren kan worden gevonden in een wijziging van inkomen, voorkeuren, aantal aanbieders of technologische ontwikkelingen: een verandering van de vraag- of aanbodzijde zal leiden tot een nieuw marktevenwicht. Daarbij kan je het onderscheid duiden tussen een beweging op de vraag- en aanbodcurve en de verschuiving van de curven zelf.

Extra: Leerlingen kunnen aan de hand van eenvoudige (actuele) voorbeelden aantonen hoe de overheid prijsvorming beïnvloedt door bv. subsidies of belastingen in te voeren.

Extra: Dit leerplandoel nodigt leerlingen uit tot een kritische reflectie over het marktmechanisme. Is de prijs die we betalen voor een product altijd correct en wat is de rol van de overheid?

LPD 6 De leerlingen lichten toe hoe de overheid via inkomsten en uitgaven een impact heeft op de samenleving en ongelijkheid tracht te beperken.

Wenk: De overheid streeft een rechtvaardige verdeling van inkomens, vermogens en kansen na. Dat doet ze via directe belastingen, het systeem van de sociale zekerheid en het aanbod van collectieve goederen en diensten. Wat betreft het directe belastingsysteem kan je best focussen op het getrapte systeem van de inkomstenbelastingen. Bij collectieve goederen en diensten kan je denken aan onderwijs, wegeninfrastructuur, sociale huisvesting ... waartoe mensen gratis of tegen een lage kost toegang hebben.

Wenk: De overheid heeft ook een belangrijke impact op de samenleving via de indirecte belastingen. Zo hanteert ze voor bepaalde categorieën van goederen en diensten lagere btw tarieven op voedingsproducten, water en medicijnen, wat ook een invloed heeft op de prijsvorming (LPD 5).

Wenk: Bij de realisatie van dit leerplandoel kan je vertrekken van een duidelijk overzicht van de belangrijkste inkomsten en uitgaven van de overheid.

Extra: Ook de overheid dient bewuste keuzes te maken als het op uitgaven aankomt. Worden onze belastingen goed besteed? Een klasgesprek biedt de mogelijkheid om leerlingen over maatschappelijk gevoelige onderwerpen gefundeerd in dialoog te laten gaan met elkaar.

5 Lexicon

Het lexicon bevat een verduidelijking bij de begrippen die in het leerplan worden gebruikt. Die verduidelijking gebeurt enkel ten behoeve van de leraar.

Flexibele geldreserve

Kredietvorm met de mogelijkheid om over een geldreserve te beschikken via een flexibele kredietkaart of budgetfaciliteit om onder nul te gaan. Met een flexibele kredietkaart kunnen uitgaven worden gespreid i.p.v. alles in een keer terug te betalen op een vast tijdstip van de maand.

6 Basisuitrusting

Basisuitrusting verwijst naar de infrastructuur en het (didactisch) materiaal die beschikbaar moeten zijn voor de realisatie van de leerplandoelen.

6.1 Infrastructuur

Een leslokaal

- dat qua grootte, akoestiek en inrichting geschikt is om communicatieve werkvormen te organiseren; [indien van toepassing]
- met een (draagbare) computer waarop de nodige software en audiovisueel materiaal kwaliteitsvol werkt en die met internet verbonden is;
- met de mogelijkheid om (bewegend beeld) kwaliteitsvol te projecteren;
- met de mogelijkheid om geluid kwaliteitsvol weer te geven;
- met de mogelijkheid om draadloos internet te raadplegen met een aanvaardbare snelheid.

Toegang tot (mobile) devices voor leerlingen.

7 Glossarium

In het glossarium vind je synoniemen voor en een toelichting bij een aantal handelingswerkwoorden die je terugvindt in leerplandoelen en (specifieke) minimumdoelen van verschillende graden.

Handelingswerkwoord	Synoniem	Toelichting
Analyseren		Verbanden zoeken tussen gegeven data en een (eigen) besluit trekken
Beargumenteren	Verklaren	Motiveren, uitleggen waarom
Beoordelen	Evalueren	Een gemotiveerd waardeoordeel geven
Berekenen	Berekeningen uitvoeren	
Berekeningen uitvoeren	Berekenen	
Beschrijven	Toelichten, uitleggen	
Betekenis geven aan	Interpreteren	
Een (...) cyclus doorlopen	Een (...) proces doorlopen	Via verschillende fasen tot een (deel)resultaat komen of een doel bereiken

Een (...) proces doorlopen	Een (...) cyclus doorlopen	Via verschillende fasen tot een (deel)resultaat komen of een doel bereiken
Evalueren	Beoordelen	
Gebruiken	Hanteren, inzetten, toepassen	
Hanteren	Gebruiken, inzetten, toepassen	
Identificeren		Benoemen; aangeven met woorden, beelden ...
Illustreeren		Beschrijven (toelichten, uitleggen) aan de hand van voorbeelden
In dialoog gaan over	In interactie gaan over	
In interactie gaan over	In dialoog gaan over	
Interpreteren	Betekenis geven aan	
Inzetten	Gebruiken, hanteren, toepassen	
Kritisch omgaan met	Kritisch gebruiken	
Kwantificeren		Beredeneren door gebruik te maken van verbanden, formules, vergelijkingen ...
Onderzoeken	Onderzoek voeren	Verbanden zoeken tussen zelf verzamelde data en een (eigen) besluit trekken
Onderzoek voeren	Onderzoeken	Verbanden zoeken tussen zelf verzamelde data en een (eigen) besluit trekken
Reflecteren over		Kritisch nadenken over en argumenten afwegen zoals in een dialoog, een gedachtewisseling, een paper
Testen	Toetsen	
Toelichten	Beschrijven, uitleggen	
Toepassen	Gebruiken, hanteren, inzetten	
Toetsen	Testen	
Uitleggen	Beschrijven, toelichten	
Verklaren	Beargumenteren	Motiveren, uitleggen waarom

8 Concordantie

8.1 Concordantietabel

De concordantietabel geeft duidelijk aan welke leerplandoelen de minimumdoelen van de basisvorming (MD) realiseren.

Leerplandoel	Minimumdoelen basisvorming
1	MD 11.01

2	MD 11.02
3	MD 11.03
4	MD 11.04
5	MD 11.05
6	MD 11.06

8.2 Minimumdoelen basisvorming

- 11.01 De leerlingen beargumenteren binnen een persoonlijk of gezinsbudget keuzes bij aankopen rekening houdend met de totale kostprijs en de financieringskost.
Onderliggende (kennis)elementen:
- Belang van financiële engagementen op korte en lange termijn
 - Eenmalige en terugkerende kosten
 - Consumentenkrediet
- 11.02 De leerlingen vergelijken sparen en beleggingsvormen op het vlak van risico en rendement.
Onderliggende (kennis)elementen:
- Inflatie
- 11.03 De leerlingen lichten gevolgen van het werken met een arbeidsovereenkomst toe.
- 11.04 De leerlingen lichten verantwoordelijkheid en aansprakelijkheid bij een schadegeval toe.
- 11.05 De leerlingen illustreren het marktmechanisme op de productmarkt.
- 11.06 De leerlingen lichten toe hoe de overheid via inkomsten en uitgaven een impact heeft op de samenleving en ongelijkheid tracht te beperken.

Inhoud

1	Inleiding.....	3
1.1	Het leerplanconcept: vijf uitgangspunten	3
1.2	De vormingscirkel – de opdracht van secundair onderwijs	3
1.3	Ruimte voor leraren(teams) en scholen	4
1.4	Differentiatie	4
1.5	Opbouw van leerplannen.....	6
2	Situering	7
2.1	Samenhang in de derde graad	7
2.1.1	Samenhang met andere leerplannen binnen de finaliteit	7
2.1.2	Samenhang over de finaliteiten heen	7
2.2	Plaats in de lessentabel	7
3	Pedagogisch-didactische duiding	7
3.1	Financieel-economische vorming en het vormingsconcept	7
3.2	Krachtlijnen	7
3.3	Opbouw	8
3.4	Aandachtspunten	8
3.5	Leerplanpagina	9
4	Leerplandoelen	9
4.1	Financieel bewust	9
4.2	Economisch bewust	12
5	Lexicon	13
6	Basisuitrusting	13
6.1	Infrastructuur	13
7	Glossarium.....	13
8	Concordantie	14
8.1	Concordantietabel.....	14
8.2	Minimumdoelen basisvorming	15